

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE İTALYAN İŞGALİNDE RODOS'UN TARİHİ ESERLERİ

Dr. Halil ÖZEÇOĞLU*

Öz

Bu çalışma, Osmanlı Arşivi'nde tespit ettiğimiz bir dosyada bulunan ve şimdiye kadar yayımlandığını görmediğimiz belgelerin ışığında, 1912 yılında, Uşi Antlaşması ile geçici olarak İtalyan yönetimine bırakılan Rodos Adası'nda İtalyan yönetiminin, adanın tarihi eserlerini Roma ve İtalyaya götürme çabalarını ve bu eserleri İtalyan mülkü yapma faaliyetlerini ortaya koymaktadır.

Tarihi eserlerin İtalyanlar tarafından alınışı Atina Ajansı'nda da yer bulmakta, İkdam Gazetesi ise konuyla ilgili yaptığı haberi bu ajansa dayandırmaktadır. Bununla beraber, Danimarka Üniversitesi'nden Arkeolog Dr. Mösyö Kenih de İtalyanların, adadaki tarihi eser çalışmalarından şikayet etmekte, adada oluşturduğu müzenin içindeki çoğu tarihi eserin, İtalyanlar tarafından götürüldüğünü ve İtalyanların müzede sebep oldukları karmaşanın, aylar sürececek bir çalışma ile düzeltilebileceğini belirtmektedir. İtalyanlar, adada yaptıkları kazıları tahta perdelerle gizlemektedirler. Osmanlı Devleti, İtalyanların adadaki faaliyetlerinden haberdardır ve bürokratlar arasında gerekli yazışmalar yapılmaktadır. Osmanlı Devleti Lozan (Uşi) Antlaşması'na göre hareket etmektedir. Ancak İtalyanların, adada Şövalyeler Hastahanesi Kral Müzesi açmaları da engellenememiştir.

I. Dünya Savaşı'nda ise İtalya ve Osmanlı Devleti farklı saflarda idiler. Dolayısıyla, Rodos ve tarihi eserleri için artık çok geçti.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Rodos, İtalya, Müze, Arkeoloji.

Historical Monuments Of Rhodes Island Under The Italian Occupation Based On Ottoman Archival Documents

Abstract

This study reveals the efforts of taking historic monuments of the island to Rome and Italy and passing them through the Italian administration of Italian government on the island of Rhodes temporarily left to the Italian government after the Ushi Treaty in 1912 in the light of the documents which we have

* Buca Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Lisesi Tarih Öğretmeni.

found in a file of the Ottoman Archives and which we have found that haven't been published so far.

The reception of historical artifacts by the Italians is also taking place in the Athens Agency, while the İkdam Newspaper is based on this agency. The archaeologist from the University of Denmark, Dr. Monsieur Kenih also complains about the work of the Italians on the island. He points out that most of the historical works in the museum on the island are taken by the Italians and that the complexity of the Italians caused by the museum can be rectified with months of work. The Italians are hiding the excavations they do on the island with wooden curtains. The Ottoman State is aware of the activities of the Italians in the island and necessary correspondences are being made among the bureaucrats. The Ottoman State is acting in accordance with the Lausanne (Ushi) Treaty. However, the Italians could not be prevented from opening of the Knights' Hospital King's Museum on the island.

In World War I, Italy and the Ottoman State were in different purity so it was too late for Rhodes and its historical monuments.

Keywords: Ottoman, Rhodes, Italy, Museum, Archaeology.

Giriş

17 Ağustos 1860 tarihinde Sadaret'ten gönderilen emir, hiçbir kimsenin ruhsatsız bir şekilde tarihi eserleri yurt dışına çıkarmaması ve çıkarmak isterse, bu eserlere el konup, müzehaneye gönderilmesi; 11 Ocak 1870'te Maarif'ten gönderilen yazı, İstanbul'da müzehane kurulduğundan, bundan böyle tarihi eserlerin dışarıya çıkarılmaması; 4 Ağustos 1874 tarihinde Sadaret'ten gönderilen emir, tarihi eserlerin telef ve ziyandan korunması ve dışarıya nakil ettirilmemesi ve bu konuda gereğini yapmayan memurların sorumlu tutulması; 11 Mayıs 1893'te Maarif Nezareti'nden gönderilen emir, tarihi sikkelerin Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin uygun fasıllarına göre izin verilmedikçe kimseye bir şey verilmemesi; 29 Temmuz 1893'te Dahiliye Nezareti'nden gönderilen emir, bundan sonra ortaya çıkacak tarihi eserlerin Maarif Nezareti'ne gönderilmesi; 18 Eylül 1893 tarihinde Maarif Nezareti'nden gönderilen emir ise bundan sonra kuralara uygun bir şekilde, resmi ruhsatı olmayanların, kazıdan men edilmesi ve tarihi eser halindeki binaların her türlü tahribattan korunması hakkındadır.¹

20 Ağustos 1903 tarihli Bab-ı Ali Daire-i Umur-ı Dahiliye Mektûbî Kalemî evrakında, tarihi önemi olan yerlerde kazılar yapıldığı; bulunan tarihi eserlerin, tarihi eser ticaretiyle uğraşanlara satıldığı; Avrupa'da arkeoloji dergilerinde bu şekilde aşırılan eserlerden bahsedildiği; Müze-i Hümayun'un bu durumu engellemek için yeni önlemler oluşturduğu; adı geçen eserlerin gizlice yurt dışına çıkarılmasına meydan verilmemesi için gümrük idarelerinin ve sahil güvenlik memurlarının olağanüstü dikkatli olmaları gerektiği konusunun, Müze-i Hümayun Müdüriyeti tarafından bildirildiği yazmaktadır. Durumun, Rüşumat Emaneti'ne de yazıldığı beyanıyla, genelge ile tebligat yapılması, 6 Ağustos 1903 tarihli Sadaret yazısıyla ifade edildiğinden, gereğinin yapılması istenmektedir.²

¹ Ahmed Rasim, *Salname-i Vilayet 1312 Zübde-i Muharrerat-ı Aliye*, Bahr-ı Sefid Matbaası'nda tab' ve temsil olunmuştur. Rodos, 1312, s. 13, 14, 18, 108, 121.

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî Tasnifi (DH.MKT)*, Dosya No: 2601, Gömlek No: 81.

13 Temmuz 1911 tarihinde ise “*Asar-ı Atika Nizamnamesi*” gereğince korunması gereken tarihi ve nefis bir takım harabelerin yol inşaat müteahhitle-ri tarafından tahrip edilerek taşlarının yollarda kullanıldığı, şu sırada Aydın Vilayeti’nde Ayasluğ ve Karesi Livası’nda ve Erdek civarındaki harabelerden nakışlı ve yazılı taşlar çıkarılmakta ve mermer aksamından kireç yakılmakta olduğunun haber alındığı, Nizamname’ye uygun hareket edilmesi ve tarihi eser olan bu harabelere kimsenin el sürmesine ve tahribat yapmasına izin verilmemesi gereğinin, Maarif Nezareti tarafından bildirildiği ifade edilmektedir.³

Anlaşıldığı üzere, Osmanlı Devleti, tarihi eserlerin yurt dışına çıkarılmama-sı ve korunması, *Asar-ı Atika Nizamnamesi*’ne uygun hareket edilmesi, ruhsatsız kazıların yapılmaması, Osmanlı memurlarının tarihi eserler konusunda olağanüstü dikkatli olmaları, tarihi harabelerin taşlarının yol inşaatlarında kullanılmaması ve bu harabelerin korunması yolunda çaba sarf etmektedir.

Tüm bu çabalara rağmen Rodos’taki tarihi eserlerin İtalyan denetimine geç-me süreci, Osmanlı Devleti’nin çalışmalarının sonuç vermediğini göstermektedir.

Bu çalışma, Osmanlı Devleti’nin sınırları içerisindeki tarihi eserlerin, Ba-tı’ya götürülüş sürecinin bir örneğini ortaya koymaktadır. Bugün British Mu-seum’da Halikarnassos Mousoleion’unun görkemli kalıntıları, Lykia’nın çarpıcı yapıtları, Ephesos’taki Artemision’un parçaları, Priene’de Büyük İskender’in evi olduğu söylenen evden gitme yazıt, Datça Yarımadası’nın ucundaki Knidos örenlerinden gitme dev bir yontu: Knidos Aslanı, Berlin Müzesi’nde Bergama Zeus Sunağı,⁴ Henry Schlieman tarafından 1873 yılında Troya’da bulunan ve yurt dışına kaçırılan paha biçilemez hazinenin önce Berlin Müze-si’ne, sonra da Rusya’ya götürülüşü, Almanya’da 2001 yılında yapılan “*Troia*” sergisinde 20 ayrı müzeden gelen parçaların biraya getirilişi⁵ düşünüldüğün-de; yani Anadolu’daki tarihi eserlerin neden yabancı devletlerin müzelerinde sergilendikleri sorusu sorulduğunda, üzerinde düşünülecek yanıtlardan biri de Rodos’taki tarihi eserlerin Osmanlı’nın elinden nasıl çıkarıldığı sorusunun cevabında yatar. Bu anlamda çalışma, Rodos özelinden Akdeniz Havzası ve Anadolu’ya bir projeksiyon tutmaktadır.

1. Rodos’un Osmanlı Egemenliğine Girişi

Rodos Adası’nı fethetmeyi uzun zamandır isteyen Türkler, 1522 senesinin Haziran ayında fetih için harekete geçtiler. Bizzat ordunun başında bulunan Kanuni Sultan Süleyman, 28 Temmuz’da Marmaris’ten Rodos’a geçti. 20 Ara-lık 1522 günü, ada teslim oldu. 26 Aralık 1522’de şövalyeler, adadan düzenli olarak ayrılmak için padişahın izin istediler. İstekleri kabul edildi. Rodos’un, Türklerin eline geçtiği haberi, denizciler sayesinde her tarafta duyuldu.⁶

³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Dahiliye Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı (DH.MB.HPS.M)*, Dosya No: 1, Gömlek No: 43.

⁴ Samih Rifat, “Knidos Aslanı Açık Görüşte”, *Cogito*, Sayı: 28, Yapı Kredi Yayınları, Yaz 2001, s. 14.

⁵ Gazi İskender Akdoğdu, “Schlieman’ın Kazıları”, (Kitap Tanıtımı), *4. Kat Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Bülteni*, Sayı: 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 24.

⁶ Mahmut Şakiroğlu, “Rodos Adası’nın Fethinden 1540 Tarihli Türk-Venedik Antlaşmasına”, *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, Cilt: 1, Editörler: İdris Bostan - Salih Özbaran, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2009, s. 133-135.

1312 tarihli Maarif-i Umumiye Nezareti'nin ruhsatı ile Rodos'ta Vilayet Matbaası'nda basılmış olan "Rodos Tarihi" adlı eserde, adanın fethi şu şekilde anlatılmaktadır:

"... ve limanlardaki şövalye gemilerinin ve bir miktar top ve silahlarının teslimi şartlarıyla bir muahede akdolunup, Sefer-ül-hayr'ın altıncı ve miladi kanun olunan yirmi beşinci Pençsenbe günü imza edildi. Padişah hazretleri ertesi Cuma günü Arab Kalesi namıyla meşhur olan burc-ı muallada ezan-ı Muhammedi kıraatıyla bu feth-i mübeyyeni ilan etmeği müteakib beş altı yüz kadar maiyeti halkıyla esb-süvar olarak Kızılkapu'dan bi-d-düvel Sen Jan Kilisesi'ne teşrif-i hümayunları vukubuldu. Burada salavat-ı Cuma eda edildikten sonra şehrin mevaki-i meşhuresi ziyaret buyuruldu. Ordugahda ve donanmada bir taraftan top atılmak bir taraftan o zamana mahsus muzika ile icra-i ayin şadi edilmek gibi izhar-ı asar-ı zaferre devam edilmekte idi."⁷

Böylece Sultan Süleyman'ın fethi sayesinde adada artık Osmanlı egemenliği başlamaktaydı.

1534'te oluşturulan Cezair-i Bahr-i Sefid Eyaleti'ne dahil olan Rodos, 1849 yılında, eyaletin merkezi oldu. 1867 yılında vilayet haline dönüştürülen eyaletin merkezi, 1876'dan itibaren Rodos olarak kaldı.⁸

2. Trablusgarp Savaşı ve Uşi Antlaşması

1911 Eylül'üne gelindiğinde, Mısır'dan Fas'a kadar tüm Kuzey Afrika kıyıları, İngiliz veya Fransız kontrolündeydi. Yalnızca iki Osmanlı sancağı olarak Trablusgarp ve Bingazi kalmıştı. İmparatorluk oyununa sonradan dahil olan İtalya, Osmanlı topraklarında bir köprübaşı tutma azmindeydi.⁹

İtalya, 29 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ı savunması çok güçtü çünkü arada, İngiliz yönetimi altındaki Mısır vardı. Denizde ise İtalyan donanması, Osmanlı Devleti'ninkine göre çok üstündü. İtalya, başta Rodos olmak üzere, On İki Ada'yı işgal etti. I. Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine, 15 Ekim 1912'de İtalya ile barış yapıldı.¹⁰ Zaten İtalya, 3 Eylül 1904 tarihli Meclis-i Vükela kararlarından anlaşıldığına göre, Bingazi ve Berka'da yetimhane kurmak istemiş, fakat buralarda İtalyan tebaasının nüfusu yetimhane kurulmasına yetecek derecede olmadığı için izin alamamıştı.¹¹ Yani İtalya'nın yetimhane kurarak Trablusgarp'ta var olmasına devlet izin vermemişti.

⁷ Rodos Tarihi, (Eserin yazarı yok), Maarif-i Umumiye Nezareti'nin ruhsatı ile Rodos'ta Vilayet Matbaası'nda tab olunmuştur, 1312, s. 155-156.

⁸ Ayhan Aşşin Ünal, "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz-Ege Adaları) Ya Da Kaptan Paşa Eyaleti", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, 2002, s. 257-258.

⁹ Bernard Lewis, *Ortaoğu*, çeviren: Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları Gençlik Yayınları, İstanbul 1996, s. 263.

¹⁰ Sina Akşin, "Siyasal Tarih", *Yakınçağ Türkiye Tarihi I (1908-1980)*, Hazırlayan: Sina Akşin-Cemil Koçak-Hikmet Özdemir-Korkut Boratav-Selahattin Hilav-Murat Katoğlu-Ayla Ödekan, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Baskı ve Cilt: MMP Baskı Tesisleri, İstanbul, s. 37-41.

¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Meclis-i Vükela Mazbataları Tasnifi (MV)*, Dosya No: 109, Gömlek No: 123.

1911 Şubat'ında ise, İtalyanların Trablusgarp'ı ele geçirme düşünceleri, Roma'daki Osmanlı sefirinin Bâb-ı Âli'ye, İtalya'nın bir saldırı planlamakta olduğu yolundaki uyarısından anlaşılmaktaydı.¹²

Neticede, 15 Ekim 1912 tarihinde imzalanan Uşi Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Trablusgarp'ı İtalya'ya terk etti.¹³ Uşi Antlaşması ile Osmanlı Devleti, On İki Ada'yı geçici olarak İtalya'ya bıraktı.¹⁴ Böylece, 1522 yılında Osmanlı haki-miyetine girmiş olan Rodos, 1912 yılında geçici olarak İtalya'ya bırakılmış oldu.

3. Geçici İtalyan İdaresinde Rodos

Burada yayımlayacağımız ve şimdiye kadar herhangi bir kitap ya da ma-kalede yayımlandığını tespit edemediğimiz, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde gördüğümüz ve Osmanlı arkeoloji tarihi açısından çok önemli olan bir dosya-nın içindeki belgeleri araştırmacıların hizmetine sunmayı gerekli görmekteyiz.

Bu belgeler Rodos'un, Uşi Antlaşması'ndan sonra İtalyan idaresindeyken, 1914 Mayıs'ı ile 1915 Mart'ı arasındaki dönemde tarihi eserlerinin ve adadaki tarihi eser kazı ve düzenlemelerinin durumunu ortaya koymaktadır. Belirtti-ğimiz dosyadaki belgelerin içeriği şöyledir:¹⁵

Rodos maarif müdürü vekili tarafından, 1 Mayıs 1914 tarihinde, Maarif-i Umumiye Nezareti'ne mühim ve mahrem ibaresiyle 30, 31 ve 32 numaralı üç mektup gönderilmiştir. Bunlardan 31 ve 32 numaralı mektupların "*mühim ve mahrem*" ifadesinin altı çift çizgiyle çizilmiştir. Bunlardan 30 numaralı mek-tupta, Osmanlı Hükümeti tarafından Osmanlı askerlerinin ikametine tahsis edilmiş olan ve Şövalye Şatosu ve Hastahanesi olması sebebiyle tarihi bir kıy-mete sahip bulunan Rodos Kışlası'nın içinde ve dışında, İtalyanlar tarafından birçok tamirat ve ilaveler yapıldığı ve tamirattaki amacın da adı geçen binanın gelecekte bir İtalyan mülkü olmak üzere öncelikle bir İtalyan müzesi şekline dönüştürülmek, ikinci olarak da o vesile ile adada bulunan tarihi eserleri toplamak olduğu, bunun da cereyan eden muamelelerden anlaşıldığı ve tarihi eserlerin toplanması ve zaptedilmesi ve mühimlerinin Roma'ya aşırılması du-rumunun devamının ise adanın tarihi kıymeti itibariyle kesinlikle müsamaha gösterilecek bir durum olmadığı ve bu konuda gereken girişimlerin yapılması gereği önemle arz edilmektedir.

Rodos maarif müdürü vekili, son olarak, bu konuda Maarif Nezareti'nin girişimlerinin kendi tarafından yapılan arza dayandırılmayıp, istihbari bilgiye dayandırılmasını ve ona göre gerekli yerlere emir ve tebliğ buyurulmasını istir-ham etmektedir. Maarif müdür vekilinin bu isteğinde, adadaki İtalyan askeri varlığının önemli bir rol oynadığını düşünmek, herhalde yanlış olmayacaktır.

31 numaralı mektupta ise, On İki Ada'nın tahliyesi görüşmelerinin yapıl-makta olduğu şu sıralarda Rodos'ta bulunan İtalyanların, şehrin içinde ve

¹² Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüzyıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çeviren: Belkis Ço-rakçı Dişbudak, İstanbul 1995, s. 338.

¹³ Cemal Özkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Savaşlar ve Antlaşmalar", *Tanzimat'tan Cumhuri-yet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1372.

¹⁴ Ergun Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ercan Kitabevi, İzmir 2004, s. 38-40.

¹⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (MF.MKT)*, Dosya No: 1197, Gömlek No: 45.

dışında, açıkta olan ve olmayan tarihi eserleri toplamaya başladıkları gibi, bu defa da Şehzade Sultan Cem merhumun ikametine ayrılmış olduğu rivayet edilen “Eski Rodos” adlı yerde kazıya başladıklarının güvenilir, gerçek bir bilgi olarak haber alındığı ve memlekete ait olan ve bu tarihi kıymeti itibarıyla adanın önemini arttıran bu gibi kıymetli eserlerin aşırılmasının, memleketin hukukuna bir çeşit saldırı demek olduğu ve biraz daha müsamaha edilecek olursa, adanın tahliyesine kadar, Rodos Adası değerinde tarihi eserin memleketten çıkmasına sebebiyet verileceği; bu yüzden, derhal, gereken süratli ve önemli girişimlerin yapılması konusuna Maarif Nezareti tarafından izin verilmesi hususu arz edilmektedir.

Bu yazının sonunda da Rodos Maarif müdürü vekili, Maarif Nezareti’nin girişimlerinin kendisine değil, istihbari bilgilere atfedilmesinin, gereken yerlere emredilmesini istirham etmektedir.

32 numaralı üçüncü mektupta, 23 Nisan 1914 tarihli ve 25 numaralı küçük tezkerede açma operasyonuna süratle girişildiği arz edilen adanın fatihi Kanuni Sultan Süleyman Hazretleri’nin, fethi müteakib, şehre girdiği kapının, Osmanlılar tarafından taş ile örtülen kısmının tamamen yıkılarak yerine yeniden demir bir kapının konduğu ve bu ortadan kaldırma muamelesinin amacının da, yıkım sırasında tarihi eserlere tesadüf edilme ihtimali olduğu ve bugün o civarda ve kale dibinde ufak tefek kazılar yapılmakta olduğu arz edilmektedir.

1 Mayıs 1914 tarihli, “Nazır Bey Efendi Hazretleri” hitabıyla yazılmış 30, 31 ve 32 numaralı bu belgelere baktığımızda, İtalyanların, tarihi Rodos Kışlası’nın bir İtalyan müzesi şekline dönüştürmek ve adadaki tarihi eserleri toplayarak, önemlilerini Roma’ya aşırarak amacında oldukları; bu arada On İki Ada’nın tahliyesi görüşmelerinin yapılmakta olduğu, İtalyanların adadaki tarihi eserleri toplamakta oldukları, Cem Sultan’ın ikametine ayrıldığı rivayet edilen Eski Rodos’ta kazıya başladıkları, hukuka aykırı bu duruma biraz daha müsamaha gösterilirse, Rodos değerinde tarihi eserin kaybedileceği, adanın fatihi Kanuni Sultan Süleyman’ın şehre girdiği kapının yıkılarak, yerine demir bir kapı yapıldığı, yine bu bölgede ve kale dibinde de kazıların yapılmakta olduğu ifade edilmektedir.

Bu ifadelerle bakıldığında, burada ilginç olan, bir yandan İtalyanlarla On İki Ada’nın tahliyesi görüşmeleri yapılmakta iken, diğer taraftan İtalyanların, adadaki tarihi eserleri toplamaları ve adada bir İtalyan müzesi kurma çabasına girişmeleridir.

2 Mayıs 1914’te ise Müze-i Hümayun’dan Maarif-i Umumiye Nezareti’ne gönderilen yazıda, Rodos Maarif Müdüriyeti vekaletinin evrakının mütalaa edildiği belirtilmektedir. Ayrıca İtalyanların, Rodos’ta, özellikle “Bendosi” harabesinde mevcut olan birçok tarihi eseri oradan aşırarak ve kaçırmak gibi muamelelerde buldukları ve bununla beraber, adayı terk ettikleri takdirde bile Rodos ve işgalleri altında bulunan diğer adaların bütün tarihi eser işlerini üzerlerine alacaklarını söylemekte buldukları gayet güvenilir bir kaynaktan haber alındığından, maarif müdür vekilinin mektubunda bildirdiği durumun hiçbir şekilde hayret gerektirecek bir hal olmadığı, Müze-i Hümayunlar genel müdürü tarafından, Maarif Nazırı’na arz edilmektedir.

İki gün sonra, 4 Mayıs 1914'te, Maarif-i Umumiye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Rodos Maarif Müdürü vekili tarafından gönderilen 23 Nisan 1914 tarihli ve "gizli" ibareli mektupta, Rodos Adası'nın fetihinde, cennet mekân Kanuni Sultan Süleyman Hazretleri'nin şehre girmiş ve ardından eski geleneklere riayet edilip kapatılmış ve o zamandan beri kapalı kaldığından, "Bâb-ı Mesdûd" olarak isimlendirilmiş olan ve kalenin güney yönünde bulunan kapının, bu defa İtalyan askerleri tarafından açma operasyonuna girişildiği bildirilmiş ve mektup havale olunduğunda, Müze-i Hümayun Genel Müdürlüğü'nden yazılan kısa cevapta dahi, İtalyanların Rodos'ta, hususiyetle "Bendos" harabesinde bulunan birçok tarihi eseri oradan aşırma ve kaçırmak gibi muamelelerde buldukları ve bununla beraber adayı terk ettikleri takdirde bile Rodos ve işgalleri altında bulunan diğer adaların bütün tarihi eser işlerini üzerlerine alacaklarını söylemekte bulduklarının gayet güvenilir bir kaynaktan haber alınmış olduğunun ifade edildiği bildirilmiştir.

2 ve 4 Mayıs tarihli bu belgeler, İtalyanların "Bendos-Bendos" harabesinde bulunan tarihi eserleri aşırma ve kaçırma girişimlerinin istihbari bir bilgi olarak, devlet tarafından yazışmalara konu edildiğini göstermektedir.

7 Mayıs 1914 tarihinde, Maarif-i Umumiye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne, Rodos Maarif müdürü vekilinin 1 Mayıs 1914 tarihinde gönderdiği mektuplar üzerine ve 4 Mayıs 1914 tarihli ve 167 numaralı tezkireye ek olarak gönderilen evrak, neredeyse, o güne kadarki yazışmaların bir özeti şeklindedir.

Şöyle ki, bu evrakta, Kanuni Sultan Süleyman Han'ın şehre girdiği kapının taş ile örtülen kısmının İtalyanlar tarafından yıkılıp, yerine demir bir kapı konduğu, bu yıkımda amacın tarihi eserlere tesadüf etme ihtimali olduğu, adanın tahliyesi görüşmelerinin müzakere edildiği şu günlerde bölgede ve kale diplerinde kazı çalışmalarının devam ettiği, şehrin içinde ve dışında açıkta olan ve olmayan tarihi eserlerin toplanmakta olduğu, Şehzade Cem Sultan'ın ikametine tahsis edildiği rivayet edilen "Eski Rodos" adlı mevkide kazıya başlandığı, Osmanlı askerlerinin ikametine tahsis edilen ve eskiden şövalye şatosu ve hastahanesi olması itibariyle tarihi büyük bir kıymeti olan Rodos Kalesi'nin içinde ve dışında birçok tamirler ve ilaveler yapıldığı, bundaki amacın da İtalyanların binayı kendi mülkleri haline getirerek, bir İtalyan müzesi şekline dönüştürmek ve bu vesile ile adadaki tarihi eserleri toplamak olduğu, tarihi kıymeti itibariyle adanın önemini arttıran tarihi eserlerin, toplanıp zaptedilmesi ve önemlilerinin Roma'ya aşırılması durumunun, bundan sonra biraz daha devam etmesi halinde, adanın tahliyesine kadar ada değerinde tarihi eserin ziyan olacağı ve buna meydan verilmemesi için hızlı bir şekilde gereken girişimlerin yapılması lüzumunun mahallinden gelen üç hususi mektupta gösterilmekte olduğu bildirilmektedir. Tabi ki, bu üç hususi mektup, yukarıda belirtildiği üzere, Rodos Maarif Müdürü Vekili'nin gönderdiği ve 1 Mayıs 1914 tarihli mektuplardır.

Rodos Maarif Müdürü Vekili 11 Mayıs 1914 tarihinde de Maarif-i Umumiye Nezareti'ne "mühim ve mahremdir" ibaresiyle 37, 38 ve 39 numaralı üç evrak göndermiştir. "Nazır Bey Efendi Hazretleri" hitabıyla yazılmış olan bu evrakların 37 numaralı olan ilkinin içeriği şöyledir:

“Yalisos” adlı, eski oluşuyla meşhur “Eski Rodos” denilen mevkiye, İtalyanlar tarafından tarihi eser kazılarına başlandığı, 1 Mayıs 1914 tarihli ve 31 numaralı yazıda arz edilmişti. Kazı süresince yapılan araştırma neticesinde, yüksek bir tepe olan bu mevkiye bir şey bulunamamışsa da tepenin eteklerinde Yalisos’un kabrine rastlandığı ve mezarın içinde altından bir taç ile bükülmüş yılan şeklinde yine altından yapılmış bir bilezik ve daha başka kıymetli eşyanın bulunduğu anlaşılmıştır.

38 numaralı olan ikinci evrakta, Rodos Maarif Müdürü Vekili, adanın güneyine tesadüf eden “Porsenjok” adlı, eski oluşuyla bilinen “Kızılkapı” civarındaki kale burcu dahilinde, İtalyanlar tarafından yapılan kazıda, eski bir kiliseye rastlandığını ve dışarıdan görülmemesi için burcun kapısı ve etrafının tahta perdelerle örtüldüğünü ve 11 Mayıs 1914 tarihi itibarıyla burcun dahilinde kazıya devam edildiğini maarif nazırına arz etmektedir.

39 numaralı üçüncü evrakın içeriği de şöyledir:

Adanın kuzey tarafında, “Poresnet Anbovaz” adlı eski oluşuyla meşhur “Egrikapı” civarındaki “Sen Jorj” burcu dahilinde, İtalyanlar tarafından kazı yapılmakta ve çıkarılan cisimler kimse tarafından görülmesin diye, geceleyin, otomobillerle sandıklar içinde nakledilmekteydi. Ancak bu olay, o taraflarda nöbet bekleyen Müslüman mezarlık bekçisi tarafından görülmüştür.

14 Mayıs 1914 tarihinde, Müze-i Hümayunlar Müdür-i Umûmîsi imzasıyla Maarif-i Umumiye Nezareti’ne gönderilen evrakta, Rodos Adası’nda tarihi eserlerin, İtalyanlar tarafından ihraç ve nakline devam edilmekte olduğu belirtilmektedir. Müze-i Hümayunlar müdür-i umumisi, burada, İtalyanların Rodos Adası’nda ve diğer adalarda bulunan tarihi eserler hakkındaki faaliyetlerini 2 Mayıs 1914 tarih ve 134/6279 numaralı cevabi yazısıyla arz ettiğini ve bu konuda sözlü olarak dahi ayrıntılı bilgi verdiğini ifade etmekte, Rodos Adası’nda bulunan tarihi eserlerin İtalyanlar tarafından ihraç ve İtalya’ya nakil edilmekte olduğuna dair, bu defa gazetelerde görülen bir fıkrayı keserek takdim ettiğini, Maarif-i Umumiye nazırına bildirmektedir.

Bu fıkra, 13 Mayıs 1914 tarihli İkdâm Gazetesi’nden kesilmiştir. Gazete, haberi, 12 Mayıs 1914 tarihinde Atina’da, Atina Ajansı’ndan elde edilen bilgiye dayandırmaktadır. Fıkranın içeriği şöyledir:¹⁶

İtalyanların, Rodos Adası’nın hemen her tarafında tarihi eser araştırmasına gayret verdiklerini, Rodos’tan gayet güvenilir, vesikaya dayanan sağlam bir kaynaktan haber almaktayız. Özellikle eski Yalisos şehrinin bulunduğu Kerumasti Koyu yakınındaki Kilyorimon ve Dafni istihkamları dahilinde, eksiksiz bir şekilde araştırmaya devam ediliyor. Belirtilen istihkamlar dahilinde tarihi eserlerden pek çok şey bulunmuştur. Gayet büyük bir öneme sahip olan, meydana çıkarılmış, keşfedilmiş eserler hemen İtalya’ya gönderilmiştir. Eskiden Yalisos’a defnedilmiş olan meşhur General Aristoman’ın mezarı da İtalyanlar tarafından meydana çıkarılmıştır. 200 köylü ile 100 kadar asker, tarihi eser araştırması ile meşguldür. Tarihi eser ile dolu 70 sandık, İtalya’ya

¹⁶ İkdâm, (30 Nisan 1330), 13 Mayıs 1914, “Rodos’da Âsâr-ı Aika Taharriyyatı”, s. 4; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Maarif Nezareti Mektubî Kalemi Evrakı (MF.MKT)*, Dosya No: 1197, Gömlek No: 45.

gönderilmek üzere Triyanna Koyu'ndan vapura¹⁷ yerleştirilmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere, Rodos'un tarihi eserleri İtalya'ya gönderilmektedir.

Yine arşiv dosyamızdaki belgelerden devam edersek, yazışmalar şöyle sürmektedir:¹⁸

16 Mayıs 1914 tarihinde Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından, Hariciye Nezareti'ne, 7 Mayıs 1914 tarihli ve 184 numaralı evrakta arz olunduğu üzere, Rodos Adası'nda bulunan tarihi eserlerin İtalyanlar tarafından gayretle İtalya'ya nakledilmekte olduğunun, 13 Mayıs 1914 tarihli İkdam Gazetesi'nde de görüldüğü ve bu tarihi eserlerin ihraç ve nakline meydan verilmemesi için gereken işlemlerin yapılmasının, Müze-i Hümayunlar Müdüriyet-i Umûmiyesi'nden bildirildiği ifade edilmektedir.

Müze-i Hümayunlar Müdüriyet-i Umûmiyesi, 14 Mayıs 1914 tarihli ve 6314/169 numaralı tezkire ile durumu Maarif Nezareti'ne bildirmişti. İşte bu yüzden, Maarif Nezareti, bu tezkireye cevap olarak, 16 Mayıs 1914'te, Rodos Adası'ndaki tarihi eserlerin, İtalyanlar tarafından ihraç ve nakline meydan verilmemek üzere gereken işlemlerin yapılmasının, Hariciye Nezareti'ne bildirildiğini, Müze-i Hümayunlar Müdüriyet-i Umûmiyesi'ne yazmıştır.

19 Mayıs 1914 tarihinde ise Maarif-i Umumiye Nezareti, 7 Mayıs 1914 tarihli ve 184 numaralı evrakına ek olarak, Hariciye Nezareti'ne hitaben bir yazı kaleme almış ve bu yazıda Rodos Maarif müdürü vekilinin, 11 Mayıs 1914 tarihli ve 37, 38, 39 numaralı üç evrakının içeriğini aktarmıştır. Böylece, İkdam Gazetesi'ndeki, İtalyanların Rodos'ta elde ettikleri 70 sandık tarihi eseri İtalya'ya gönderilmek üzere Triyanna Koyu'na getirmelerini içeren bilgilerden başka, Eğrikapı civarındaki kazılarda çıkarılan tarihi eserlerin geceleyin, otomobillerle sandıklar içinde nakledilmeleri ile Yalisos'ta bulunan mezar ve mezarın içinde bulunan altın bir taç ile bükülmüş yılan şeklindeki bilezik, Kızılkapı civarındaki burç dahilinde bulunan eski kilise de Hariciye Nezareti'nin malumu olmuştur.

Yine, 19 Mayıs 1914 tarihinde, Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından, bu sefer Müze-i Hümayunlar Müdüriyet-i Umûmiyesi'ne teferruatlı bir yazı gönderilmiştir. 16 Mayıs 1914 tarihli ve 511 numaralı evraka ek olarak hazırlanan bu yazıda, o güne kadar, İtalyanların, Rodos'taki tarihi eserlerle ilgili faaliyetleri şöyle özetlenmiştir:

İtalyanlar, Kanuni Sultan Süleyman'ın şehre girdiği ve taş ile örtülen kapıyı yıkarak, yerine demir bir kapı koymuşlar ve o civarda kazı çalışmalarını yapmaktalar. Şehrin içinde ve dışında tarihi eserleri toplamaktalar. Cem Sultan'ın ikametine tahsis edilmiş olan, tarihi adı "Yalisos" ve bugünkü adı da "Eski Rodos" olan mevkide kazı çalışmaları yapmaktalar. Bu çalışmaların tepedeki kısmında bir şey bulunamamış fakat tepenin eteklerinde Yalisos'un

¹⁷ Arşiv dosyasındaki gazete kupüründe "va a" yazmaktadır. Yani harflerin tamamı çıkmamıştır. Gazetenin aslında "vapura" yazmaktadır. Bkz. İkdam, (30 Nisan 1330) 13 Mayıs 1914, "Rodos'da Âsâr-ı Atika Taharriyyatı", s. 4; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (MF.MKT)*, Dosya No: 1197, Gömlek No: 45.

¹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Maarif Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (MF.MKT)*, Dosya No: 1197, Gömlek No: 45.

mezarı bulunmuştur. Mezarın içinde, altından bir taç ile bükülmüş yılan şeklinde bir bilezik ve bazı kıymetli eşyalar bulunmuştur. Adanın güneyinde, Kızılkapı civarındaki kale burcu dahilinde yapılan kazılarda, eski bir kiliseye rastlanmıştır ve halihazırda kazıya devam edilmektedir. İtalyanlar, adanın kuzeyinde, Eğrikapı civarındaki Sen Jorj Burcu dahilinde kazı çalışmaları sonucu çıkardıkları tarihi eserleri gizlice otomobillerle sandıklar içinde nakletmektedirler. Osmanlı Hükümeti'nce, önceden Osmanlı askerlerinin ikametine tahsis edilen ve eskiden şövalye şatosu ve hastahanesi olması itibarıyla büyük bir tarihi kıymete haiz olan Rodos Kışlası'nın içinde ve dışında birçok çalışmalar ve ilaveler yapıldığı, bölgeden alınan "önemli ve gizli" ibareli yazılardan anlaşılmaktadır. Adanın tahliyesinin görüşüldüğü şu sırada, İtalyanların münasip olmayan bu hareketlerinin, Hariciye Nezareti'ne de bildirildiği, böylece Müze-i Hümayunlar Müdüriyet-i Umümiyesi'ne iletilmektedir.

20 Mayıs 1914 tarihinde ise Rodos Maarif müdürü vekili tarafından "mühim ve mahrem" ibaresiyle iki mektup Maarif-i Umumiye Nezareti'ne gönderilmiştir. 43 ve 44 numara ile gönderilmiş olan bu iki mektuptan 43 numaralı olanının içeriği şöyledir:

Rodos'taki askeri kışlanın, İtalyanlar tarafından, ileride sahiplenilme sebebi olmak üzere, içinde ve dışında bazı tamirat ile müze haline dönüştürüleceği, 1 Mayıs 1914 tarih ve 30 numaralı yazıyla arz edilmişti. Belirtilen tamirat henüz bitmediği halde, müzenin 20 gün sonra resmi açılışının yapılacağı bu defa haber alınmış ve resmi açılışın bu suretle aceleyle yapılmasındaki fikir ve amacın da Osmanlı Hükümeti'ni bir emrivaki karşısında bırakmaktan ibaret olduğu şüphesi arz edilmektedir.

44 numaralı belgenin içeriği de şöyledir:

Bundan 6-7 sene önce, Osmanlı Hükümeti'nin özel izniyle, Rodos'ta Lindoz Köyü'nde tarihi eser kazısıyla meşgul olan Danimarka Üniversitesi üyelerinden Doktor Mösyö Kenih'in 5-6 senelik gayretinin neticesi olarak, Lindoz Köyü'nde oluşturduğu müzenin, İtalyanlar tarafından karmakarış edilerek birçok eserin aşırıldığı ve geriye kalanların tasnif ve tanziminin de 5-6 ay alacağı, bizzat Rodos'a gelen Arkeolog Mösyö Kenih tarafından ifade ve şikayet edilmiştir.

20 Mayıs 1914 tarihli bu iki belgeden anlaşıldığı üzere, İtalyanlar artık, adada müze haline dönüştürme noktasına geldikleri askeri kışlanın, müze olarak, açılışını yapmak üzeredirler ve Arkeolog Mösyö Kenih'in çalışmaları sonucu oluşturduğu müzeden de birçok eser aşırılmış ve bu müze de, içinden zor çıkılacak bir karmaşıklığa maruz bırakılmıştır.

Bu konu, Maarif Nezareti tarafından, 10 gün sonra, 30 Mayıs 1914'te, Hariciye Nezareti'ne ve Müze-i Hümayunlar Müdüriyeti'ne yazılan bir yazı ile özetlenmiştir. Bu yazıda, durumun gereğinin yapılması için, Hariciye Nezareti'ne bildirildiği ve Müze-i Hümayunlar Müdüriyeti'nin de böylece bilgilendirilerek, gereğinin yapılmasının istendiği anlaşılmaktadır.

2 Ocak 1915 tarihinde, Rodos Maarif ve İdadi Müdürleri Vekili Mehmed Kadri mührüyle Maarif-i Umümiye Nezareti'ne gönderilen "mahrem" yazılı ve 128 numaralı belgede, bazı tamirat ve tadilat ile müzeye dönüştürüleceği daha önce arz edilen Rodos Askeri Kışlası'nın, bu defa tamiratının tamamlan-

mış olduğu ve kışlanın duvarına asılmış olan mermer kitabenin bir sureti ile tercümesinin bilgi vermek için takdim edilmiş olduğu arz edilmektedir.

Bilgi vermek için gönderilen evrakta, “Kral Müzesi Olarak Kurulan Rodos Kışlası'nın Duvarına Asılı Olan Mermer Kitabenin Tercümesi” başlığının altına önce İtalyanca metin, onun altına da Osmanlıca çevirisi kaleme alınmıştır. İtalyanca metnin altında, kitabenin kaleme alınış tarihini ifade eden “1914” yazmaktadır. Yine İtalyanca metnin altında ve Osmanlıca metnin üstünde, 2 Ocak 1915 tarihi ve “Aslına Uygunudur.” ifadesi bulunmaktadır. Metnin Osmanlıca tercümesi şöyledir:

“Rodos Şövalyelerinin eser-i sanat olan bu meşhur ve büyük musanna' bina uzun bir ihmal ve teseyyüb neticesi olarak şeklini tebdil ve tağyir etmiş olduğundan İtalya Hükümeti Askeri İstihkam Bölüğü'nün mesaisiyle hali-i asliyesi-ne irca edilerek Âsâr-ı Atika Müzesi'ne tahsis edilmiştir.” 1914

Anlaşıldığı üzere, Rodos Kışlası'nın duvarına asılı olan bu mermer kitabe, “Rodos şövalyelerinin sanat eseri olan bu meşhur ve büyük, usta elinden çıkmış bina, uzun bir ihmal ve kayıtsızlık sonucu olarak şeklini değiştirmiş olduğundan, İtalya Hükümeti Askeri İstihkam Bölüğü'nün çalışmalarıyla asıl haline döndürülerek, Âsâr-ı Atika Müzesi'ne tahsis edilmiştir.” yazmaktadır.

Bununla beraber, Osmanlı Hükümeti'ne sürekli uyarısı yapılan İtalyan Müzesi'nin, Rodos'ta, 1 Ocak 1915 tarihinde açıldığı, Rodos maarif ve idadi müdürleri vekili mührüyle 3 Ocak 1915 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderilen belgede ortaya konmaktadır. Bu belgeyle beraber gönderilen evrakta ise 31 Aralık 1914 tarihinde, müzenin ziyaret saatlerinin İtalyan yönetimi tarafından Rumca, Osmanlıca ve İtalyanca olarak üç dilde ilan edildiği de anlatılmaktadır. İlanın Osmanlıca aslı şöyledir:

“Hükümet-i Kral-i İtalya

Cezair-i Bahr-i Sefid İşgal Ordusu Kumandanlığı

Rodos'da Şövalyeler Hastahanesi Müzehanesi'nin meccanen ziyaret edilebilecek evkatı mübeyyen cedvel-i muvakkitdir.

Fi 1 Kânun-ı Sâni sene 1915 tarih-i efrenciyesinden itibaren Rodos'ta Şövalyeler Hastahanesi Müzehane-i Kraliyesi her ayın birinci Cuma, birinci Cumartesi, birinci ve son Pazar günleri kable-z-zuhûr saat ondan on ikiye kadar ve ba'de-z-zuhûr saat ikiden dörde kadar ahali tarafından meccanen ziyaret edilebilecektir.

Derdest-i tanzim ve tertib olan koleksiyonlar ahali tarafından ziyaret edilebilecektir.

Rodos Fi 31 Kanun-ı Evvel sene 1914

Müdür

A. Mayuri¹⁹

Tasdik eylerim.

İşgal Ordusu Kumandanı

Miralay

C. Croce”

¹⁹ İtalyanca kısmında “Maluri” olarak yazılmıştır.

Anlaşıldığı üzere, İtalya Kralı Hükümeti Akdeniz Adaları İşgal Ordusu Kumandanlığı, Rodos'ta, Şövalyeler Hastahanesi Müzehanesi'nin, ücretsiz olarak ziyaret edilebilecek vakitlerini açıklayan cetveli ilan etmektedir.

Buna göre, 1 Ocak 1915 tarihinden itibaren, Rodos'ta Şövalyeler Hastahanesi Kral Müzehanesi her ayın birinci Cuma, birinci Cumartesi, birinci ve son Pazar günleri öğleden önce saat 10'dan 12'ye kadar ve öğleden sonra da saat 2'den 4'e kadar, halk tarafından, ücretsiz olarak ziyaret edilebilecektir.

Eldeki düzenlenmiş olan koleksiyonlar, halk tarafından ziyaret edilebilecektir. Bu ilanın altında müzenin müdürünün adı belirtilmekte ve ilan, İşgal Ordusu Kumandanı Miralay C. Croce tarafından onaylanmaktadır.

Burada ilginç olan nokta, müzenin, "*Şövalyeler Hastahanesi Kral Müzehanesi*" olarak nitelendirilebilmesi ve müzeye bir müdür dahi atanmış olmasıdır. Böylece müze, İtalyan Krallığı'na ait bir kurum olarak tesis edilmiş gibi görünmektedir. Zaten Rodos Maarif ve İdadi Müdürleri Vekili Mehmed Kadri, 3 Ocak 1915 tarihli yazısında, 1 Ocak 1915 tarihinde müzenin resmi açılışının yapıldığını; Rodos şövalyelerinin hastanesi iken, Osmanlı Hükümeti'nce askeri kışla yapılan binanın, gelecekte, İtalyanların tasarrufunda olmak üzere tadilat yapılarak, müze haline dönüştürüldüğünü; ayrıca "*Müze-i Krali*" terkinin dikkatleri çektiğini belirtmektedir.

3 Ocak 1915 tarihinde, Maarif-i Umûmiye Nezareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen belgede ise İtalyanların Rodos'ta bulunan hastahane ve kışlayı müze haline dönüştürüp, adaların tahliyesi halinde dahi İtalya Hükümeti'nin, adalarda bulunan bütün tarihi eserler idaresini kendileri için muhafaza edecekleri ve bunu Antalya Sancağı'na dahi yayacaklarının, Müze-i Hümayunlar Müdüriyeti'nden haber alındığı ve Lozan Antlaşması²⁰ gereğince Osmanlı Devleti'ne iadesi gereken adalarda "*Kral Müzesi*" adıyla müze kurulmasına ve kapısının üzerine "*Rodos Şövalyelerinin eser-i sanatı olan bu meşhur ve büyük musanna' bina uzun bir ihmâl ve tesseyyüb neticesi olarak şeklini tebdil ve tağyir etmiş olduğundan İtalya Hükümeti Askeri İstihkam Bölüğü'nün mesaisiyle hal-i asliyesine irca edilerek Âsâr-ı Atika Müzesi'ne tahsis edilmiştir.*" ibaresini içeren mermer kitabenin konulmasına ve adalardan birtakım antikaların İtalya'ya nakline İtalyanların asla haklarının olmadığını Müze-i Hümayunlar Müdüriyeti'nden bildirildiği belirtilip, gereğinin yapılması için, durum arz edilmektedir.

1 Şubat 1915 tarihinde, Müze-i Hümayunlar Müdür-i Umûmisi tarafından Maarif-i Umûmiye Nezareti'ne gönderilen evrakta, Rodos Maarif ve İdadi Müdüriyeti ve mahallinden alınan iki adet resmi mektubun, okunduktan sonra geri çevrilmek üzere, zarf içine konarak takdim edildiği belirtilmektedir. Bundan sonra, Müze-i Hümayunlar Müdür-i Umûmisi, gerçekte İtalyanların Rodos'ta bulunan hastahane ve kışlayı müze haline dönüştürdüklerini ve adaların tahliyesi halinde dahi İtalya Hükümeti'nin, adalardaki bütün tarihi eserlerin idare hakkını kendileri için saklayacaklarını ve bunu Antalya Sancağı'na dahi yayacaklarını İtalya'nın Rodos muhafızının, Rodos'tan geçen bazı

²⁰ 1912 tarihli Uşi olarak bilinen antlaşma.

tarihi eser uzmanlarına beyan ettiğini, daha önce Maarif-i Umûmiye Nezareti'ne bildirdiğini ifade etmektedir.

Bununla beraber, Müze-i Hümayunlar genel müdürü, Lozan Muahedemesi gereğince, Osmanlı Devleti'ne iadesi doğal olan adalarda "Kral Müzesi" adıyla müze kurulmasıyla kapısının üstüne mermer kitabe konmasına İtalyanların yetkilerinin olmadığı gibi, adalardan birtakım antikaların İtalya'ya nakline dahi asla hakları olamayacağı ve bu husus hakkında geçen Mayıs ayı zarfında dahi Maarif Nezareti'ne maruzatta bulunduğunu belirtmektedir. Bu konuda, Tedrisat-ı Aliye İkinci Şube ve Kalem-i Mahsusî ifadeleriyle cevap olarak buyurulan 17, 19 ve 30 Mayıs 1914 tarihli ve Aliye 511/176096, Kalem 229/176096 ve Kalem 263/176722 numaralı Maarif Nezareti yazılarında, İtalyanların uygun olmayan bu hareketi hakkında Hariciye Nezareti'ne yazı yazılarak, durumun bildirildiği ifade edilmiştir. Müze-i Hümayunlar müdür-i umumisi ise konu hakkında gereğinin yapılmasını arz etmektedir.

Sonuç

İtalyanlar bir taraftan Rodos Adası'nın tahliye görüşmelerini sürdürürken, diğer taraftan adanın tarihi eserlerini İtalya'ya ve Roma'ya kaçırma çalışmaları içinde gözükmektedirler.

Şehzade Sultan Cem'in ikametine ayrılmış olduğu rivayet edilen Eski Rodos'ta kazı yapmakla beraber, adanın fatihi Kanuni Sultan Süleyman'ın fetihden sonra şehre girdiği kapının Osmanlılar tarafından taş ile örtülen kısmını yıkarak yerine demir bir kapı koydukları anlaşılmaktadır.

Rodos ve diğer adaları terk ettikleri takdirde bile, buralardaki tarihi eser işlerini üzerlerine alacakları, adanın tahliyesine kadar, ada değerinde tarihi eserin ziyan olacağı ve bu durumun derhal engellenmesi gereği, Osmanlı bürokratları arasında yapılan yazışmalarda görülmektedir.

Yapılan kazılar görülmesin diye, kazı yapılan alanın etrafı tahta perdelerle örtülmektedir. Kazılar sonucu çıkarılan cisimlerin ise, görülmesin diye, geceleyin otomobillerle sandıklar içinde nakledildiği tespit edilmektedir.

Tarihi eserlerin, İtalyanlar tarafından alınması, İkdam Gazetesi'ne de haber olmaktadır ve ilginçtir ki, gazete, haberi, Atina Ajansı'na dayandırmaktadır. Bu habere göre, tarihi eser ile dolu 70 sandık, İtalya'ya gönderilmek üzere hazırlanmaktadır. Yani durum Osmanlı ve Yunan basınında yer bulmaktadır.

Bununla beraber Danimarka Üniversitesi'nden Arkeolog Dr. Mösyö Kenih, kendisinin Rodos'ta oluşturduğu müzenin İtalyanlar tarafından karıştırıldığını, birçok eserin aşırıldığını, bizzat şikayet etmektedir.

Rodos'taki askeri kışlanın müze haline dönüştürülme çabalarındaki amaç ise Osmanlı Hükümeti'ni bir emrivaki karşısında bırakmak ve burayı bir İtalyan mülkü haline getirmektir.

Sonuçta, İtalyanlar "Şövalyeler Hastahanesi Kral Müzesi" adıyla 1 Ocak 1915 tarihinde, adada müze açılışını yapmışlardır. Müze ziyaret saatlerini ve günlerini ilan etmişler, müze haline getirilen askeri kışlanın duvarına da İtalyan İstihkam Bölüğü'nün çalışması neticesinde binanın asıl haline döndürüldüğünü belirten bir levha asmışlardır.

Müze-i Hümayunlar genel müdürü ise, Lozan Muahednamesi'ne göre, iadesi gereken adalarda “Kral Müzesi” kurulamayacağını, kapısının üstüne mermer kitabe konulamayacağını, adalardaki antikaların İtalya'ya götürülemeyeceğini belirtmektedir.

Fakat bu “belirtmenin” pek işe yaradığı söylenemez çünkü İtalya'nın 1915 yılı itibarıyla, egemen bir devlet olan Osmanlı'nın isteklerini, Osmanlı'nın kendi mülkü olan Rodos'ta yerine getirmediği görülmektedir ki, müze açılana kadar zaten tarihi eserlerin önemli bölümünü ele geçirmişlerdir.

Arka planda ise İtalya, I. Dünya Savaşı'nın başlarında tarafsızlığını ilan etmesine rağmen, İtilaf Devletleri ile de zaman zaman görüşmekteydi. Amacı, kim daha çok çıkar sağlarsa onun yanında savaşa katılmaktı. İtalya, İngiltere, Fransa ve Rusya ile 26 Nisan 1915'te Londra'da yaptığı antlaşma ile diğer kazanımlarının yanında Ege'deki On İki Ada ve Anadolu'dan da Antalya Bölgesi'ni aldı. Buna karşılık, bir ay içerisinde savaşa katılacaktı. İtalya bir ay sonra 20 Mayıs 1915'te Avusturya'ya savaş ilan ederek I. Dünya Savaşı'na İtilaf Devletleri tarafında dahil oldu. Osmanlı Devleti'ne ise 1 Kasım 1914'te Ruslar saldırmış, 5 Kasım 1914'te de İngiltere ve Fransa savaş ilan etmişti.²¹ Anlaşıldığı üzere, İtalya ile Osmanlı Devleti'nin savaş sırasında safları ve çıkarları birbirine zıttı. Zaten İtalya, Londra'daki antlaşma ile kendisine vaad edilen adalarda ve Antalya Sancağı'nda, yukarıda belirtildiği üzere, daha önceden, tarihi eserleri kendisi için muhafaza etme gayretine girişmişti. O halde Londra'daki antlaşma, İtalyan çıkarlarının ilanıydı. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin Rodos ile ilgili isteklerinin İtalya nezdinde pek değeri yoktu. Anlaşıldığı üzere, çıkarlar söz konusu olduğunda, tarihi eserler bir yana, ada veya adalar dahi, gizli anlaşmalarla alınabilmekteydi.

Bu pencereden bakıldığında, Rodos için tutulan projeksiyon çerçevesinde, Schlieman'ın Truva'da bulduğu 8.000 altın eşya içeren hazinenin²² yurt dışına götürülüşü, Bergama ve belki de Hellenistik dönem sanatının baş yapıtını oluşturan,²³ Berlin Bergama Müzesi'ne götürülen,²⁴ heykel grubu M.Ö. II. yüzyıldan günümüze kalan en büyük anıtı oluşturan²⁵ Zeus Sunağı'nın yurt dışına çıkarılışı tekrar gözden geçirilebilir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Hapishaneler Müdüriyeti Evrakı* (DH.MB.HPS.M), Dosya No: 1, Gömlek No: 43.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezareti Mektûbî Kalemî Tasnifi* (DH.MKT), Dosya No: 2601, Gömlek No: 81.

²¹ Ergun Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, Ankara 1995, s. 96, 109.

²² V. Diakov - S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, Türkçesi: Özdemir İnce, V Yayınları, Ankara 1987, s. 320.

²³ George E. Bean, *Eskiçağ'da Ege Bölgesi*, Çeviren: İnci Delemen, Arion Yayınevi, İstanbul 1997, s. 55.

²⁴ Eyüp Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi*, Altındağ Matbaacılık, İzmir 1990, s. 293-294.

²⁵ Peter Levi, *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Yunan*, Cilt: III, Türkçeye çeviren: Neşe Erdilek, İletişim Yayınları, Equinox/Phadion (Oxford), İstanbul 1987, s. 188.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Evrakı (MF.MKT)*, Dosya No: 1197, Gömlek No: 45.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Meclis-i Vükelâ Mazbataları Tasnifi (MV)*, Dosya No: 109, Gömlek No: 123.

Yıllıklar

Salname-i Vilayet 1312 Zübde-i Muharrerat-ı Aliye, Mürettibi: Cezair-i Bahr-ı Sefid Vilayet-i Celilesi Evrak Müdürü Ahmed Rasim, Bahr-ı Sefid Matbaası'nda tab ve temsil olunmuştur. Rodos, 1312.

Gazeteler

İkdam (30 Nisan 1330) 13 Mayıs 1914, "Rodos'ta Âsâr-ı Atika Taharriyyatı".

Kitap ve Makaleler

AKŞİN, Sina: "Siyasal Tarih", *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1 (1908-1980)*, Hazırlayan: Sina Akşin-Cemil Koçak-Hikmet Özdemir-Korkut Boratav-Selahattin Hilav-Murat Katoğlu-Ayla Ödekan, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Baskı ve Cilt: MMP Baskı Tesisleri, İstanbul.

AYBARS, Ergun: *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, Ankara 1995.

_____ : *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*, Ercan Kitabevi, İzmir 2004.

BEAN, George E.: *Eskiçağda Ege Bölgesi*, Çeviren: İnci Delemen, Arion Yayınevi, İstanbul 1997.

DIAKOV, V. - KOVALEV, S.: *İlkçağ Tarihi I*, Türkçesi: Özdemir İnce, V Yayınları, Ankara 1987.

ERİŞ, Eyüp: *Bergama Uygarlık Tarihi*, Altındağ Matbaacılık, İzmir 1990.

LEWIS, Bernard: *Ortaoğu*, Çeviren: Mehmet Harmanlı, Sabah Kitapları Gençlik Yayınları, İstanbul 1996.

LEVI, Peter: *İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi Eski Yunan*, Cilt: III, Türkçeye Çeviren: Neşe Erdilek, İletişim Yayınları Equinox/Phaidon (Oxford), İstanbul 1987.

ÖZKAN, Cemal: "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Savaşlar ve Antlaşmalar", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

PALMER, Alan: *Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüzyıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çeviren: Belkıs Çorakçı Dışbudak, İstanbul 1995.

Rodos Tarihi, Maarif-i Umumiye Nezareti'nin ruhsatı ile Rodos'ta Vilayet Matbaasında tab olunmuştur, 1312.

RİFAT, Samih: "Knidos Aslanı Açık Görüşte", *Cogito*, Sayı: 28, Yapı Kredi Yayınları, Yaz 2001.

ŞAKİROĞLU, Mahmut: "Rodos Adası'nın Fethinden 1540 Tarihli Türk-Venedik Antlaşmasına", *Başlangıçtan XVII. Yüzyılın Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi*, Cilt: 1, Editörler: İdris Bostan-Salih Özbaran, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2009.

ÜNAL, Ayhan Afşin: "XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz-Ege Adaları) Ya da Kaptan Paşa Eyaleti", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 12, 2002.

Bültenler

AKDOĞDU, Gazi İskender: "Schliemann'ın Kazıları" (Kitap Tanıtımı), *4. Kat Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Bülteni*, Sayı: 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001.

Ekler

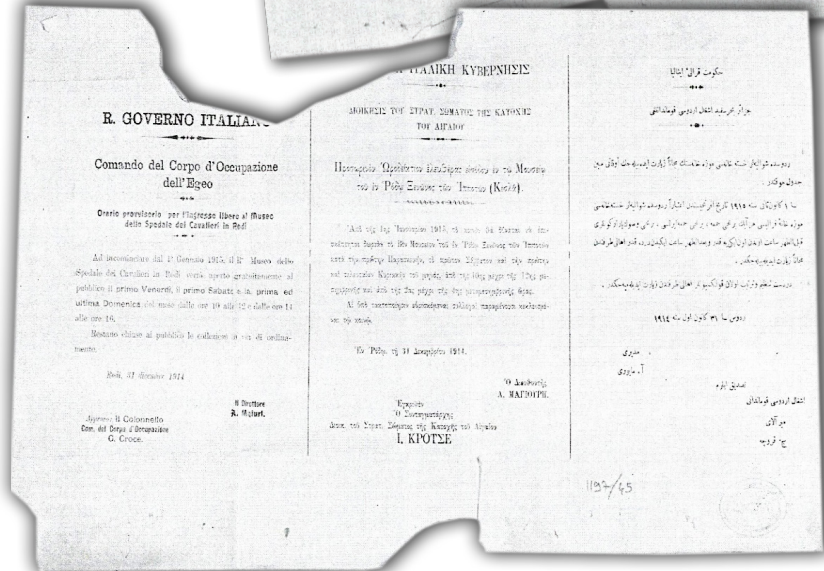
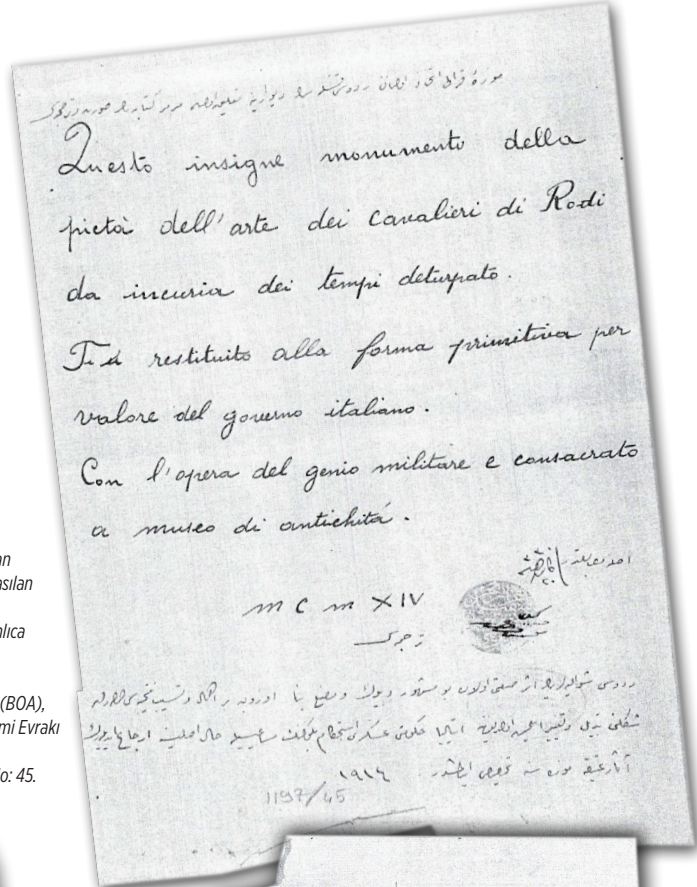
Ek-1:

Kral Müzesi olarak kurulan
Rodos Kışlası'nın duvarına asılan
mermer kitabenin
İtalyanca metni ve Osmanlıca
tercümesi

Kaynak:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),
Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Evrakı
(MF.MKT),

Dosya No: 1197, Gömlek No: 45.

Ek-2: İtalya Kralı Hükümeti Akdeniz Adaları İşgal Ordusu Kumandanlığı'nın, Rodos'ta Şövalyeler Hastahanesi Müzahanesi'nin, ücretsiz olarak ziyaret edilebilecek vakitlerini açıklayan, İtalyanca, Rumca ve Osmanlıca basılmış cetveli.

Kaynak: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Evrakı (MF.MKT),

Dosya No: 1197, Gömlek No: 45.